Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ

Πρακτικά Συνεδρίου

Β΄ Τόμος

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ / ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Πρακτικά Συνεδρίου

Β΄ Τόμος

Πρακτικά Συνεδρίων του Τομέα Νεοελληνικών Ερευνών, αρ. 29.

© 2019, ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
Λεωφ. Βασιλέως Κωνσταντίνου 48, 116 35 Αθήνα
Τηλέφωνο: (+30) 210 7273554
Τηλεομοιοτυπία: (+30) 210 7273629
Ηλεκτρονική διεύθυνση: iie@eie.gr

© ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ
Κύπρου 74-76, 112 57 Αθήνα
Τηλέφωνο: (+30) 210 8657834
Τηλεομοιοτυπία: (+30) 210 8657834
Ηλεκτρονική διεύθυνση: grcomplitass@gmail.com

Διατίθεται επίσης από https://history-bookstore.eie.gr

ISBN 978-960-9538-85-5 [SET]
ISBN 978-960-9538-84-8 [Β΄ τόμου]

ΕΘΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ /
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ
ΕΡΕΥΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗΣ
ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Πρακτικά του Ε΄ Συνεδρίου της ΕΕΓΣΓ
σε συνεργασία με τον
Τομέα Νεοελληνικών Ερευνών – ΙΙΕ / ΕΙΕ

(Αθήνα, 19-22 Ιανουαρίου 2012, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών)

Επιμέλεια:
Ευριπίδης Γαραντούδης
Βίκυ Πάτσιου
Ουρανία Πολυκανδριώτη

Αθήνα 2019

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Β΄ Τόμος

Πρόγραμμα του Συνεδρίου 9

Victor IVANOVICI
Du *portrait-paysage* au *paysage-portrait* 15

Κατερίνα ΜΗΤΡΑΛΕΞΗ
Το μοτίβο του ορυχείου στο "γερμανικό" διήγημα του Γ. Μ. Βιζυηνού «Αι συνέπειαι της παλαιάς ιστορίας» 35

Αγγελική ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
Τόποι της νεωτερικότητας στον Τ. Σ. Έλιοτ και τον Βάλτερ Μπένγιαμιν 55

Κέλη ΔΑΣΚΑΛΑ
Η λυρική φυσιολατρία της "γενιάς του 1940" και οι "βόρειες λογοτεχνίες" 71

Αφροδίτη ΣΙΒΕΤΙΔΟΥ
Η ποιητική του χώρου στο σύγχρονο δράμα 89

Γιώργος ΦΡΕΡΗΣ
Η ποιητική του τοπίου στο πολεμικό μυθιστόρημα 103

Κίρκη ΚΕΦΑΛΕΑ
Η ποιητική του τοπίου στο αφήγημα του Michel Déon *Το μπαλκόνι των Σπετσών* 115

Διαμάντη ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ
Η ποιητική του τοπίου: εσωτερικός τόπος και εξωτερικό τοπίο στους Έλληνες και Γάλλους υπερρεαλιστές 125

Αντιγόνη ΒΛΑΒΙΑΝΟΥ
Robert Graves, *I Claudius* (1934) – Marguerite Yourcenar, *Mémoires d'Hadrien* (1951). Από την κλασική αρμονία του τοπίου στο άναρχο μπαρόκ της ψυχής και αντιστρόφως 137

Εύη ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗ
Η ποιητική του θαλασσινού τοπίου στη νεωτερική λογοτεχνία του 20ού αιώνα: J. Joyce, T. S. Eliot, Γ. Σεφέρης και Ν. Γ. Πεντζίκης 153

Θανάσης ΑΓΑΘΟΣ
...Κύπρον, ου μ' εθέσπισεν...: Το ποιητικό τοπίο του Σεφέρη στη μεγάλη οθόνη 179

Ευριπίδης ΓΑΡΑΝΤΟΥΔΗΣ
Η ποιητική του τοπίου από τον κινηματογράφο στην ποίηση: ο Clarence Brown, ο Αναστάσιος Δρίβας και η «συντριμμένη» Greta Garbo 199

Κατερίνα ΚΑΡΑΤΑΣΟΥ
«And All [...] A Twilight Piece». Η γνώση και η ενέργεια του τοπίου στο είδος του δραματικού μονολόγου 219

Τζίνα ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ – Ελευθέριος ΜΥΣΤΑΚΑΣ – Αλίκη ΤΣΟΤΣΟΡΟΥ
Η λειτουργία του τοπίου ως *locus amoenus* στον Γιάννη Ρίτσο και τους ζωγράφους της γενιάς του 1930 237

Κωνσταντίνα Γερ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ
Τόπος και τοπίο ως πρωταγωνιστές στην ελληνική και την ιταλική μεταπολεμική λογοτεχνία. Παραδείγματα από την ηπειρωτική και τη σικελική πεζογραφία 257

Όλγα ΛΑΣΚΑΡΙΔΟΥ
Η φωτογραφική ματιά στο τοπίο. Το παράδειγμα της σύγχρονης ποίησης 271

Λίζα ΜΑΜΑΚΟΥΚΑ
Το αστικό τοπίο ως σκηνικό μεταφυσικών λοιμών 285

Αναστασία ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ
Χώρος – Μνήμη – Ταυτότητα στα έργα *Αούστερλιτς* του W. G. Sebald και *Πώς να κρυφτείς* της Αμάντας Μιχαλοπούλου 301

Λητώ ΙΩΑΚΕΙΜΙΔΟΥ
Από το μελαγχολικό στο κραυγαλέο: η ποιητική της εικόνας στο εξπρεσιονιστικό τοπίο 319

Βιογραφικά σημειώματα των συγγραφέων του Β΄ τόμου 337

ΚΙΡΚΗ ΚΕΦΑΛΕΑ

Η ποιητική του τοπίου στο αφήγημα του Michel Déon *Το μπαλκόνι των Σπετσών*

Ο Michel Déon ήταν πραγματικός φιλέλληνας, με τη νεότερη έννοια του όρου· συνδέθηκε με τον ελληνικό χώρο όχι όπως οι φιλέλληνες του παρελθόντος, από θαυμασμό για την αρχαία του κληρονομιά, αλλά κυρίως από ένα αίσθημα αγάπης για τη σύγχρονή του Ελλάδα, για το φυσικό της τοπίο και τους ανθρώπους της, η ζωή των οποίων έβλεπε να είναι πολύ διαφορετική από εκείνη των κατοίκων των ευρωπαϊκών πόλεων. Τα αφηγήματά του, *Το μπαλκόνι των Σπετσών* (1961) και *Το ραντεβού στην Πάτμο* (1971), αποτελούν καρπό της εμπειρίας του από τη ζωή του στις Σπέτσες τη δεκαετία 1959-1969.

Σε αυτή τη σύντομη εισήγηση θα προσπαθήσω να εξετάσω την ποιητική του ελληνικού τοπίου στο αυτοβιογραφικό αφήγημα του Ντεόν *Το μπαλκόνι των Σπετσών*, ενός τοπίου με το οποίο ο Γάλλος συγγραφέας συνδέεται δημιουργικά κατά τη δεκαετία του '60 και όχι μόνο κατ' αυτήν.

Οι Σπέτσες, γράφει ο Andreas Wilhelm, «του άνοιξαν διάπλατα μια εντελώς άλλη διάσταση ζωής: στον Ντεόν συνέβη αυτό που θα χαρακτήριζε κανείς "coup de foudre" της ζωής»[1]. Το *Μπαλκόνι των Σπετσών*, το οποίο έχει ημερολογιακή μορφή, εκφράζει αυτή την αλλαγή στάσης ζωής του συγγραφέα. Στο έργο αυτό ο Ντεόν αποστασιοποιείται από τον μέχρι τότε τρόπο ζωής του. Όπως φαίνεται από το παρακάτω παράθεμα, ανακαλύπτει μια διαφορετική πατρίδα:

---

1. Andreas Wilhelm, *Michel Déon, ein Epikureer in der Moderne. Untersuchungen zur Moralkonzeption eines "hussard"* (διδακτορική διατριβή, αδημοσίευτη), Πανεπιστήμιο Saarbrücken 1990, σ. 25.

> Τη φορά αυτή βρήκα το ακριβές μέτρο της διαίσθησής μου: ένα ελληνικό νησί για το οποίο σκίρτησε η καρδιά μου όταν το είδα σήμερα το πρωί. Όλα τ' άλλα σβήστηκαν. Το Παρίσι δεν ήταν πια παρά ένας αντικατοπτρισμός, του οποίου, ξαφνικά, είχα δει την απατηλή ματαιότητα. Ναι, θα γύριζα σπίτι. Σπίτι.[2]

Όταν ο φίλος του Jacques Chardonne επισκέπτεται τον Ντεόν στις Σπέτσες το 1960, του δίνει την εξής συμβουλή: «Μη γράψεις κανένα μυθιστόρημα για τα επόμενα δέκα χρόνια! Μόνο ό,τι βλέπεις, ναι, ίσως ένα δοκίμιο, μια βιογραφία, οτιδήποτε άλλο, εκτός από μυθιστόρημα»[3]. Πράγματι ο Ντεόν δεν δημοσιεύει την περίοδο από το 1960 μέχρι το 1970 κανένα μυθοπλασιακό έργο. Ωστόσο ο ίδιος ομολογεί αργότερα ότι το μυθιστόρημα που εξέδωσε το 1970, *Τα άγρια άλογα* (και για το οποίο βραβεύτηκε με το βραβείο Interallié), ήταν καρπός έμπνευσης από τα χρόνια που ζούσε στις Σπέτσες[4].

Ο ίδιος ο Ντεόν παραδέχεται την εξέχουσα σημασία που έχει *Το μπαλκόνι των Σπετσών* μέσα σε ολόκληρο το συγγραφικό του έργο, όταν γράφει:

> Χρωστώ στην Ελλάδα τη μεγάλη στροφή, τη μεγάλη ανατροπή:

2. Michel Déon, *Le balcon de Spetsai*, Gallimard, Paris 1971, σ. 153. (Το βιβλίο μεταφράστηκε και στα ελληνικά, σε μετάφραση Ι. Χατζηνικολή με τίτλο *Σελίδες για την Ελλάδα*, Χατζηνικολή, Αθήνα 2000). Τα παραθέματα αυτής της εισήγησης μεταφράστηκαν από εμένα.

3. Michel Déon, *Le balcon de Spetsai*, ό.π., σ. 26.

4. «Rien que le titre quand je le vois écrit en grec, *Ta agria aloga* me rappelle mes heures de travail dans la grande pièce blanche dont les fenêtres donnaient d'un côté sur le port –la vie– et de l'autre sur mer –l'Éternité–. Paru en 1970, après les années de doutes et de joies, ce roman a changé mes perspectives d'écrivain. À la Grèce j'aurais du le dédier si j'avais eu plus de tête». Βλ. Αφιέρωμα στον *Michel Déon*, 30-31 Οκτωβρίου 2007, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, σ. 9. («Όταν βλέπω τον τίτλο του βιβλίου μου στα ελληνικά, *Τα άγρια άλογα*, θυμάμαι τις ώρες που δούλευα στο μεγάλο άσπρο διαμέρισμα, του οποίου τα παράθυρα έβλεπαν από τη μια πλευρά στο λιμάνι –στη ζωή– και από την άλλη στη θάλασσα –στην αιωνιότητα–. Όταν εκδόθηκε το 1970, ύστερα από χρόνια αμφιβολίας και χαράς, αυτό το μυθιστόρημα άλλαξε τις προοπτικές μου ως συγγραφέα. Έπρεπε να το αφιερώσω στην Ελλάδα, εάν είχα πιο πολύ μυαλό»).

> και αυτή είναι η έκδοση του βιβλίου μου *Το μπαλκόνι των Σπετσών*.

Και συνεχίζει:

> Άφησα πίσω μου στην ντουλάπα όλα τα παλιά φαντάσματα [...]. Αυτά τα δύο βιβλία (*Το μπαλκόνι των Σπετσών* και *Το ραντεβού στην Πάτμο*) κατέχουν μια σπουδαία θέση στο συγγραφικό μου έργο. Αναγγέλλουν την αποφασιστική στροφή που χρειαζόταν για να ακολουθήσουν ακόμη πιο σημαντικά έργα μου. Έπαψα να κοιτάζω μονάχα τον εαυτό μου κι άρχισα να ασχολούμαι επιτέλους με τους άλλους, με τον κόσμο μέσα στον οποίο μου άρεσε να ζω.[5]

Πληροφορίες σαν και αυτές μας βοηθούν να καταλάβουμε πώς γεννιέται ένα λογοτεχνικό έργο. Ο Ντεόν αρέσκεται συχνά να σχολιάζει το ίδιο του το έργο, τη διαδικασία συγγραφής του, όπως κάνει και στο μετέπειτα βιβλίο του *Parlons-en* (1993). Το ταξίδι στην Ελλάδα μέσα από το αυτοβιογραφικό *Μπαλκόνι των Σπετσών* είναι μια λογοτεχνική αντιπαράθεση με τον ίδιο τον συγγραφικό εαυτό του και η απεικόνιση ενός εσωτερικού "ξεριζώματος", ενός "dépaysement"[6], όπως το χαρακτηρίζει. Με αυτή τη γαλλική λέξη μπορεί να ερμηνεύσει κανείς το νόημα της ελληνικής εμπειρίας του Ντεόν· μιας εμπειρίας προσωπικής, που η καταγραφή της δεν έχει την πρόθεση να περάσει ένα "μήνυμα" ή ένα ηθικό δίδαγμα στον αναγνώστη. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι ο Ντεόν ανήκει, κατά δήλωσή του, στους συγγραφείς που «αισθάνονται αποστροφή για οποιοδήποτε λογοτεχνικό ρεύμα ή σχολή»[7].

Το ελληνικό φως και το ελληνικό τοπίο γενικότερα αποτελεί εδώ και αιώνες πηγή έμπνευσης για πολλούς συγγραφείς. Δεν υπάρχει ξένος

5. Βλ. Kirky Kefalea, *Das Land der Griechen. Studien zur Griechenlandrezeption in der modernen europäischen Erzählliteratur*, κεφ. «Dokumentation», Königshausen und Neumann, Würzburg 1995, σ. 236-240.

6. «Je me suis trouvé a Spetsai plus dépaysé, en état de choc comme je le souhaitais. C'est peut-être là le secret de ma fécondité à partir du moment où j'ai vécu à Spetsai»: ό.π.

7. Andreas Wilhelm, *Michel Déon, ein Epikureer in der Moderne. Untersuchungen zur Moralkonzeption eines "hussard"*, ό.π., σ. 11.

συγγραφέας που να πέρασε από την Ελλάδα και που το ελληνικό τοπίο να μην τον γοήτευσε. Και ο Ντεόν στο *Μπαλκόνι των Σπετσών*, παρά τη ρεαλιστική ματιά του, δεν κατορθώνει να αποφύγει την εξιδανίκευση. Η σχέση του με αυτό το νησί, με το τοπίο του και τους ανθρώπους του, του γεννά μια επικούρεια αντίληψη για τη ζωή[8]. Για τον Ντεόν η ελληνική φύση είναι άρρηκτα δεμένη με τη λέξη «ευτυχία», η οποία γίνεται το κεντρικό θέμα σε αυτό το αφήγημα: «Η θάλασσα είναι λάδι. Η ευδαιμονία θα μπορούσε ν' αρχίζει εδώ»[9].

Ή:

> Οι λέξεις δεν αντιστέκονταν στο γαλάζιο του ουρανού και της θάλασσας, στη σκουριά της φαγωμένης από την αρμύρα και το νερό παραλίας, στην ευτυχία που διέβλεπα ξανά δυνατή.[10]

Ή:

> Αυτή η άνοιξη είναι μια ευτυχία από την οποία δεν παύουμε ούτε τη στιγμή να θαμπωνόμαστε. [...] Και αυτό το λεπτό φως το βλέπουμε στην Ελλάδα. Θα 'λεγες μια απεικόνιση της ευτυχίας· αναπνέεις καλά, η καρδιά δεν είναι βαριά, είσαι ευτυχισμένος που ζεις.[11]

Αυτή η ηρεμία και η γαλήνη του τοπίου αντανακλώνται αναμφίβολα στην ψυχή του αφηγητή και του προκαλούν αισθήματα ευφορίας:

> Η βροχή έχει γυαλίσει μια γκάμα από διαβαθμίσεις του πράσινου που σε ξετρελαίνει. Το βλέμμα χαίρεται και μια αίσθηση γαλήνης κυλάει μέσα μου, μια μαγεία με διαύγεια που δεν μπορεί να την μετριάσει καμία θλίψη.[12]

Ο Ντεόν περιγράφει την εικόνα των Σπετσών με τους όρους ενός επίγειου παραδείσου, στον οποίο συνυπάρχουν σε απόλυτη αρμονία το

8. Ό.π.
9. Michel Déon, *Le balcon de Spetsai*, ό.π., σ. 66.
10. Michel Déon, *Le balcon de Spetsai*, ό.π., σ. 154.
11. Michel Déon, *Le balcon de Spetsai*, ό.π., σ. 161.
12. Michel Déon, *Le balcon de Spetsai*, ό.π., σ. 185.

ανθρώπινο και το φυσικό στοιχείο, ο ουρανός, η θάλασσα, τα πουλιά, τα φυτά και οι άνθρωποι:

> Η μεγάλη παραλία όπου τα πεύκα κατεβαίνουν και πίνουν από τη θάλασσα είναι έρημη. Χιλιάδες τζιτζίκια τραγουδάνε μέσα στα δέντρα. Λέω με τον νου μου: είναι τόσο εύκολο να είναι κανείς ευτυχισμένος. Πώς να μην είναι και οι άνθρωποι;[13]

Ή:

> Αν τούτο εδώ το τοπίο, κάτω από τους σεισμούς και τη διάβρωση, κατέρρευσε και ισοπεδώθηκε, διατήρησε ωστόσο το αστραφτερό φως, αυτό το δώρο του ουρανού [...] μια αιώνια αξία που συνθλίβει τα πάντα με την τελειότητά της. Μόνον η φύση είναι θεϊκή. Τα υπόλοιπα είναι λόγια.[14]

Διαβάζοντας τα παραπάνω αποσπάσματα έχει κανείς την αίσθηση ότι για τον Ντεόν το ελληνικό τοπίο κρύβει μέσα του μια ιερότητα, μια θεϊκή διάσταση· και ότι είναι τόσο ισχυρή αυτή η αίσθηση, ώστε οτιδήποτε άλλο, ακόμη και το ποιητικό εγώ, περνάει σε δεύτερη μοίρα. Η φύση δεσπόζει σε όλο της το μεγαλείο και παραγκωνίζει οποιαδήποτε άλλη συγκίνηση του συγγραφέα. Οποιοδήποτε ίχνος μνήμης από την κοσμική ζωή του στη γαλλική πρωτεύουσα έχει εξαφανιστεί εντελώς. Ο ελληνικός χώρος γίνεται για τον Γάλλο συγγραφέα η πραγματική πατρίδα, γίνεται τόσο οικείος, ώστε να νιώθει κανείς μιαν αντιστροφή του δίπολου πατρίδα – ξένη χώρα, κάτι όχι ασυνήθιστο στην ελληνική εμπειρία αρκετών ξένων συγγραφέων –βλ. λ.χ. τον *Κολοσσό του Μαρουσιού* του Χένρυ Μίλλερ ή τον *Μάγο* του Τζων Φάουλς. Δεν είναι τυχαίο ότι το σημαντικότερο μυθιστόρημά του, *Ο Μάγος* (1966), ο Φάουλς το εμπνεύστηκε από την εμπειρία του στο νησί των Σπετσών, στο οποίο έζησε για ένα χρονικό διάστημα, λίγο πριν φτάσει ο Ντεόν. Ούτε είναι, πιστεύω, τυχαίο ότι στον θεματικό πυρήνα τους *Το μπαλκόνι των Σπετσών* και *Ο Μάγος* είναι δύο πεζογραφήματα ομόλογα. Και τα δύο περιγράφουν με έξαρση τον ελληνικό κόσμο της δεκαετίας του

13. Michel Déon, *Le balcon de Spetsai*, ό.π., σ. 161.
14. Michel Déon, *Le balcon de Spetsai*, ό.π., σ. 189.

1950, με ενθουσιασμό ανάλογο ως έναν βαθμό με εκείνον του Χένρυ Μίλλερ στον *Κολοσσό του Μαρουσιού* (1941), ένα αφήγημα που θα μπορούσαμε να το δούμε ως ένα διακειμενικό φόντο και των δύο βιβλίων. Και τα δύο θα μπορούσαν, παρά την ειδολογική διαφορά τους, να διαβαστούν και ως ένα είδος bildungsroman, καθώς απεικονίζουν μια γεννημένη από την επαφή τους με τον κόσμο του νησιού εσωτερική περιπέτεια, μια μυητική διαδικασία που τους οδηγεί να γνωρίσουν τον βαθύτερο εαυτό τους, όχι μόνο τον ανθρώπινο, αλλά και τον συγγραφικό.

Κι εδώ πρέπει να αναφέρουμε και τον Ζακ Λακαριέρ, ο οποίος επίσης συνδέθηκε βαθιά με το ελληνικό τοπίο και τους ανθρώπους του την ίδια περίπου εποχή. Τα συχνά ταξίδια και η διαμονή του για μεγάλα χρονικά διαστήματα στη χώρα μας διαμόρφωσαν τη συγγραφική του ταυτότητα αλλά και προσωπικότητα: η ελληνική του εμπειρία, η οποία αποτυπώνεται σε πολλά από τα βιβλία του (*Ελληνικό καλοκαίρι*, *Συγγραφική πορεία* κ.ά.), ήταν ένα ταξίδι αυτογνωσίας.

Και βέβαια, στο ίδιο πλαίσιο είναι ενδεικτικά το περιεχόμενο και ο τίτλος του εν πολλοίς αυτοβιογραφικού βιβλίου του Έντμουντ Κήλυ *Inventing Paradise* (1999)· *Αναπλάθοντας τον παράδεισο* είναι ο τίτλος στην ελληνική έκδοση, το οποίο περιγράφει την ελληνική εμπειρία του Χένρυ Μίλλερ και του Λώρενς Ντάρρελ σε έναν χώρο όπου, κατά τον Μίλλερ, ο γηγενής κάτοικος «βιώνει τις αληθινές διαστάσεις του ανθρώπου» και, κατά τον Ντάρρελ, το αλλοτριωμένο άτομο της Δύσης «ανακαλύπτει τον αληθινό του εαυτό»[15].

Αυτά ως προς το περιεχόμενο του βιβλίου, ως προς την περιγραφόμενη εμπειρία του συγγραφέα από τη ζωή του στο ελληνικό νησί. Η εμπειρία αυτή, ωστόσο, δεν περιορίζεται στο επίπεδο του περιεχομένου, αλλά αντανακλά και στον τρόπο γραφής και στη μορφή. Ο ίδιος ο Ντεόν, όπως είδαμε, δηλώνει ότι η εμπειρία αυτή οδήγησε σε μιαν «αποφασιστική στροφή της συγγραφικής πορείας» του. Βλέπουμε νέα στοιχεία να μπαίνουν στην τεχνοτροπία του Ντεόν από την εμπειρία του ελληνικού νησιώτικου τοπίου, στοιχεία που θα προσπαθήσω να προσδιορίσω.

15. Βλ. και Νάσος Βαγενάς, «Η ελληνική εμπειρία του Έντμουντ Κήλυ», στον συλλογικό τόμο *Για τον Έντμουντ Κήλυ*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2011, σ. 25-31.

Το πρώτο στοιχείο είναι ειδολογικό. Με *Το μπαλκόνι των Σπετσών* ο Ντεόν συγχωνεύει δύο λογοτεχνικά είδη που δεν είχε καλλιεργήσει προηγουμένως σε ένα: την αυτοβιογραφική αφήγηση και την ταξιδιωτική εντύπωση, παράγοντας ένα είδος σύνθετο από αυτά τα δύο, όμως αρμονικό, συγχωνεύοντάς τα φυσικά, εξαλείφοντας κάθε υβριδική αίσθηση. Ο Ντεόν αυτοβιογραφείται εδώ διαμέσου του τοπίου, όμως διατηρώντας και την οξυμένη ματιά του Δυτικοευρωπαίου ταξιδιώτη, που βλέπει στο τοπίο που επισκέπτεται πράγματα που οι μόνιμοι κάτοικοί του δεν βλέπουν, δεν ενδιαφέρονται να δουν, γιατί, εξαιτίας της καθημερινής τους ζωής και ρουτίνας σε αυτό, η όρασή τους έχει αμβλυνθεί. Στην προσπάθειά του να προσδιορίσει το είδος της γραφής του στο *Μπαλκόνι των Σπετσών*, ο Ντεόν χρησιμοποιεί τον όρο *récit* (αφήγημα). «Η λέξη αυτή», σημειώνει, «καλύπτει τα πάντα. Είναι πιο μαλακιά από τη λέξη *μυθιστόρημα* και κυρίως, υπονοεί κάτι που έχει δει κανείς – chose vue». Και συνεχίζει:

> Η συγγραφή ακολούθησε λίγο μετά τα γεγονότα που έζησα. Το κείμενο γράφτηκε δηλαδή, όταν όλα ήταν ακόμη φρέσκα και ζεστά στη μνήμη μου, κάτι που ίσως βοήθησε στο να διατηρηθεί η ζωντάνια της ιστορίας και η αυθεντικότητά της.[16]

Το δεύτερο στοιχείο είναι η επιπλέον όξυνση της ματιάς του σε σύγκριση με την προηγούμενη διεισδυτικότητά της. Η ποικιλία και ο πλούτος, τα χρώματα και το φως του φυσικού κόσμου των Σπετσών του δημιουργούν την ανάγκη να θέλει να τα απεικονίσει με ακρίβεια, και στην παραμικρότερη λεπτομέρειά τους, κινητοποιώντας στο έπακρο την περιγραφική ικανότητά του. Ο Ντεόν διακρίνει το τοπίο του νησιού σε μακρόκοσμο, δηλαδή τις μεγαλύτερες επιφάνειες χώρου, όπως «πεδιάδες», «λόφοι», «πευκόδασα», «αγροί», «θάλασσες», και σε μικρόκοσμο, τον οποίο αποτελούν μικρότερες επιφάνειες, όπως «αμμουδιές», «κόλποι», «κήποι», «δέντρα» ή «φυτά»:

> Μια βροχούλα, χθες βράδυ, μας χάρισε ένα νησί σκεπασμένο με λουλούδια. Παπαρούνες, γαρύφαλλα, άγριες γλαδιόλες, αμάραντα

16. Βλ. Kirky Kefalea, *Das Land der Griechen. Studien zur Griechenlandrezeption in der modernen europäischen Erzählliteratur*, ό.π.

> και άσπρες μαργαρίτες. Οι γλυσίνες ξαναπήραν το λιλά χρώμα τους και μέσα στους κήπους μοσχοβολούν οι πορτοκαλιές.[17]

Στη λεπτομερή περιγραφή των συστατικών αυτού του μικρόκοσμου –μέσα από την εγκυκλοπαιδική ματιά του– ο Ντεόν δεν περιορίζεται σε μιαν απλοϊκή, έστω με λυρικούς τόνους, ρεαλιστική απεικόνιση. Καθώς υπαγορεύεται από μιαν έντονη συναισθηματική έξαρση, η οποία ενίοτε υψώνεται ως το πεδίο του ιερού, αποκτά και μια συμβολική διάσταση, που, διανθισμένη και με ανάλογους αρχαιοελληνικούς μυθολογικούς τόνους, ενισχύει τη γοητεία του κειμένου. Αυτό είναι το τρίτο στοιχείο, το οποίο δεν υπήρχε στα προηγούμενα έργα του Ντεόν [στα μυθιστορήματά του *Adieux à Sheila* (1944), *Je ne veux jamais l'oublier* (1950), *La Corrida* (1952), *Le Dieu pâle* (1954), *La carotte et le bâton* (1960)], στοιχείο με το οποίο πλουτίζεται η γραφή του. Σημαντικός παράγοντας αυτής της διάστασης είναι, βέβαια, η έννοια της νήσου ως εικόνας συμβολικής, συνδεόμενης με τη διερεύνηση του εσωτερικού χώρου του ανθρώπου και την αναζήτηση της «άλλης ζωής», όπως την ονομάζει ο Σεφέρης, δηλαδή της ψυχικής αρμονίας και γαλήνης. Γράφει ο Σεφέρης στο *Μυθιστόρημα (Η΄)* ταξιδεύοντας στα ελληνικά νησιά:

> *Μα τι γυρεύουν οι ψυχές μας ταξιδεύοντας*
> *πάνω στα σαπισμένα θαλάσσια ξύλα*
> *από λιμάνι σε λιμάνι;*
> .....
> *Το ξέραμε πως ήταν ωραία τα νησιά*
> *κάπου εδώ τριγύρω που ψηλαφούμε*
> *λίγο πιο χαμηλά ή λίγο πιο ψηλά*
> *ένα ελάχιστο διάστημα.*

Γράφουν οι Chevalier και Gheerbrant:

> Το νησί συνδέεται με το καταφύγιο. Η εξερεύνηση του ερημικού νησιού, ή του άγνωστου νησιού, ή του νησιού που είναι πλούσιο σε εκπλήξεις, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα θέματα της λογοτεχνίας, των ονείρων, των επιθυμιών. [...] Το νησί θα ήταν καταφύγιο, εκεί όπου η συνείδηση και η θέληση ενώνονται για

17. Michel Déon, *Le balcon de Spetsai*, ό.π., σ. 142-143.

> να ξεφύγουν από τις θύελλες του υποσυνείδητου: ενάντια στα κύματα του ωκεανού, ψάχνει κανείς τη βοήθεια του βράχου.

Και προσθέτουν:

> Το νησί είναι ένας κόσμος σε σμίκρυνση, μια εικόνα του κόσμου πλήρης και τέλεια. Αποκτά το νόημα του ναού και του ιερού. Είναι συμβολικά ο τόπος της γαλήνης εν μέσω της άγνοιας και της ταραχής ενός βέβηλου κόσμου.[18]

Στο *Μπαλκόνι των Σπετσών*, η διαμονή στο νησί καθορίζεται από μιαν ακόμη συναίρεση δύο αντίθετων καταστάσεων: από τη μια το άνοιγμα της ψυχής του συγγραφέα που προκάλεσε το κλείσιμο, από την άλλη η απομόνωσή του στο νησί. Η παραμονή του στο νησί συνδέεται με την ανάγκη του να βρει ένα καταφύγιο για συγγραφική δημιουργία, κάτι που συναντάμε σε πολλούς συγγραφείς στην παγκόσμια λογοτεχνία. Στο νησί ψάχνει κανείς το "πρωτόγονο" και το "άγριο", κάτι που έβρισκε κανείς εκείνα τα χρόνια στην ελληνική ύπαιθρο. Και ο Ντεόν παραδέχεται ότι η μακρόχρονη παραμονή του σε αυτό το νησί τον έκανε να ταυτιστεί με τον Ροβινσώνα Κρούσο, όταν λέει:

> Ο Ροβινσών Κρούσος [...] είναι το βιβλίο που με ταρακούνησε περισσότερο απ' όλα όταν ήμουν παιδί. Σίγουρα από τότε ονειρευόμουν να ζήσω σε ένα νησί. [...] Ίσως υπάρχει μια παιδική πλευρά μέσα μου, αλλά τα νησιά με κάνουν και ονειρεύομαι. Γι' αυτό και πήγα να ζήσω για μια δεκαετία στην Ελλάδα[19].

Και συμπληρώνει:

> Στα νησιά αισθάνεται κανείς προστατευμένος. Πολύ σημαντικό για μας τους συγγραφείς, οι οποίοι, όπως εγώ, δραπέτευσαν από εκεί που ήταν βολεμένοι, από κάθε τι στρατευμένο, για να επιδοθούν στις ασκήσεις του φανταστικού[20].

---

18. Jean Chevalier – Alain Gheerbrant, *Dictionnaire des Symboles*, τόμ. 3, Seghers, Paris 1969, σ. 51.

19. Lippi Sabine, «Michel Déon, l'académicien", *Écoute*, 7, (1991) 30.

20. Βλ. Kirky Kefalea, *Das Land der Griechen. Studien zur Griechenlandrezeption in der modernen europäischen Erzählliteratur*, ό.π.

Κλείνοντας αυτή τη σύντομη εισήγηση θα πρέπει, ωστόσο, να τονίσουμε ότι τα παραδεισένια τοπία της Ελλάδας, καθώς και η εξιδανικευμένη ελληνική εμπειρία του Γάλλου συγγραφέα της δεκαετίας του '60, δεν παραμένουν ίδια και στα μεταγενέστερα κείμενά του για την Ελλάδα, τα οποία έγραψε κατά τις δεκαετίες του '80 και του '90. Ο τουρισμός άλλαξε σε αισθητό βαθμό την όψη του ελληνικού τοπίου και την Ελλάδα γενικότερα, και αυτό είναι κάτι που δεν μπορούσε να μην είχε επισημάνει με θλίψη ο Ντεόν. Αυτοί οι λογοτεχνικοί συλλογισμοί και προβληματισμοί για τη "σύγχρονη" Ελλάδα, ωστόσο, αποτελούν το παράδειγμα μιας γενικότερης κατάστασης της εποχής που ζούμε και δεν αφορούν αποκλειστικά και μόνο την Ελλάδα.

Abstract

Kirki Kefalea

The landscape poetics in Michel Déon's narrative, *The Balcony of Spetsai*

My brief presentation examines the landscape poetics of the 20th century French novelist Michel Déon's short story, *The Balcony of Spetsai*. His autobiographical book reveals Déon's relationship with Greece, and especially with the island of Spetses, whose stay there from 1959 to 1969, was an experience that was decisive for his subsequent writing career.

Greece's sunlight and landscape influenced profoundly the French novelist who, despite his realistic perspective, failed to avoid idealization, because, according to Déon, the Greek nature is inextricably linked with the word "eudemonia" (bliss) the meaning of which is a central motif in his narrative.

Thus, Déon is one of the contemporary Philhellenes, such as John Fowles, Jacques Lacarrière, Edmund Keeley, who, unlike the traditional Philhellenes who viewed Greece as a field of ancient Greek culture, appear to be lovers of the Greek landscape and its people.